

Sağlık Alanında Çocuk Hakları: Son On Yılda Yürütölen Türkçe ve İngilizce Tezlerin Sistematiк İncelemesi

Şeyma Nur ERGÜN YILMAZ¹, Ayşe Nur AKAN²

Öz

Bu sistematiк derlemede sağlık alanında çocuk hakları ile ilgili yapılan Türkçe ve İngilizce lisansüstü tezler sistematiк olarak incelenerek çocuk haklarına dair mevcut akademik yaklaşımların ve araştırma eğilimlerini ortaya konmuştur. Bu amaçla, 2013-2023 yılları arasında yayımlanmış iki adet veri tabanında Türkçe ve İngilizce lisansüstü tezler, ‘çocuk hakları (child rights)’, ‘sağlık hizmetleri (health services)’ ve ‘tezler (theses)’ anahtar kelimeleri aynı anda kullanılarak taranmıştır. Tarama sonucunda 9616 adet çalışmaya ulaşılmıştır. Araştırma sonucunda; dahil edilme kriterlerine uyan 5 (Ulusal Tez: 4, PubMed:1) tez değerlendirmeye dahil edilmiştir. Dahil edilen çalışmalar, sağlık hizmetlerinin sunumunda çocuk haklarının önemine ve bu alandaki zorluklara dikkat çekmektedir. Çalışmalar, çocukların sağlık hizmetlerine erişiminde yaşanan engeller, hizmet kalitesi ve çocukların sağlıkla ilgili karar süreçlerine katılımları gibi konuları kapsamaktadır. Çalışma sonucunda, çocukların sağlık hizmetlerine erişiminin kolaylaştırılması, hizmetlerin kalitesinin artırılması ve çocukların bu süreçte daha aktif rol almasının sağlık politikalarının temel hedefleri arasında yer alması gerektiği vurgulanmıştır. Bu derlemenin, sağlık profesyonelleri, politika yapıcılar ve araştırmacılar için önemli bir kaynak olarak hizmet edeceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk hakları, sağlık hizmetleri, tezler

1. Yüksek Lisans Öğrencisi, Ebe, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ebelik Bölümü, seymanurergun@outlook.com, <https://orcid.org/0009-0007-5341-1400>
2. Araştırma Görevlisi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü, aysenur.akan@ege.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-1676-668X>

Gönderim Tarihi : 16.01.2024

Kabul Tarihi : 30.06.2024

Atıfta Bulunmak İçin:

Yılmaz Ergün, Ş., ve Akan, A. (2024), Sağlık Alanında Çocuk Hakları: Son On Yılda Yürütölen Türkçe ve İngilizce Tezlerin Sistematiк İncelenmesi, *Eurasian Journal Of Health Technology Assessment*, 8(1):25-37.

Systematic Review

Children's Rights in the Field of Health: A Systematic Review of Turkish and English Theses Conducted in the Last Ten Years**Şeyma Nur ERGÜN YILMAZ¹, Ayşe Nur AKAN²****Abstract**

In this systematic review, Turkish and English postgraduate theses on children's rights in the field of health were systematically examined and current academic approaches and research processes regarding children's rights were revealed. For this purpose, two data bases, Turkish and English postgraduate theses published between 2013 and 2023, were searched using the keywords 'child rights (child rights)', 'health services (health services)' and 'theses (theses)' simultaneously. As a result of the search, 9616 studies were reached. At the end of screening 5 theses (National Thesis Database: 4, PubMed: 1) that met the inclusion criterias were included for the evaluation. The included studies draw attention to the importance of children's rights in the provision of health services and the difficulties in this area. The studies cover issues such as obstacles to children's access to health services, service quality and children's participation in health-related decision-making processes. As a result of the study, it was emphasized that facilitating children's access to health services, improving the quality of services and children's more active role in this process should be among the main goals of health policies. It is thought that this compilation will serve as an important resource for health professionals, policy makers and researchers.

Keywords: Child Rights, health services, theses.

1. Master Student, Midwife, Ege University, Institute of Health Sciences, Department of Midwifery, seymanuregun@outlook.com, <https://orcid.org/0009-0007-5341-1400>
2. Research Assistant, Ege University, Faculty of Health Sciences, Department of Midwifery, aysenur.akan@ege.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-1676-668X>

Received : 16.01.2024

Accepted : 30.06.2024

Cite This Paper:

Yılmaz Ergün, Ş., ve Akan, A. (2024), Children's Rights in the Field of Health: A Systematic Review of Turkish and English Theses Conducted in the Last Ten Years, Eurasian Journal Of Health Technology Assessment, 8(1):25-37.

1. Giriş

Son on yılda hem Türkiye'de hem de uluslararası alanda, çocuk haklarına dair bilincin ve bu alandaki araştırmaların arttığı gözlemlenmektedir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (UNCRC), çocuk haklarına ilişkin temel değerleri destekler ve çocuk kavramını 'çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, onsekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır' olarak tanımlamaktadır. Çocuk hakları, özellikle sağlık hizmetlerinin erişilebilirliği, adil sunumu ve kalitesi açısından kritik öneme sahiptir. UNCRC'nin hem 12. hem de 13. maddeleri, çocuğun görüşlerini ifade etme ve bilgi alma hakkını vurgulamaktadır (UN, 1989).

Türkiye'de ve dünyada gerçekleştirilen akademik çalışmalar, bu alandaki durumu ve gelişmeleri detaylı bir şekilde ele almaktadır. Örneğin, Dünder ve Hareket'in 2017'de yayımlanan çalışmasında, Türkiye'de çocuk hakları bağlamında yapılan lisansüstü tezlerin araştırma eğilimlerini analiz etmiştir. Benzer şekilde, Orhan'ın 2022'de yayımlanan çalışması da bilim alanında yapılan lisansüstü çalışmaları incelemiştir. İsveç'te 2015 yılında yürürlüğe giren Hasta Kanunu'nda (2014:821) UNCRC'de belirtilen çocuk hakları güçlendirilmiş ve yapılan bazı araştırmalarda 'Hasta çocuk olduğunda çocuğun bakıcısına da bilgi verilmeli' ve 'Çocuğun bakım veya tedaviye yönelik algısı mümkün olduğunca planlanmalı, yaşa ve olgunluğa göre anlatılmalıdır' cümleleri tartışılmaktadır. İsveç mevzuatının UNCRC'ye uygun olarak yazılmasını, çocuklara saygılı davranılmasını, seslerinin duyulmasını ve çocuk haklarının bizzat çocukların, ebeveynlerin ve çocuklarla çalışan herkesin bilgilendirilmesinin sağlanması, İsveç'in bu konuda benimsediği stratejilerden bazıları olarak bilinmektedir (Quaye ve ark., 2019).

Sağlık hizmetlerinin sunumunda çocuk hakları, özellikle değişen sağlık hizmetleri ortamında, önemli bir yer tutmaktadır. Çeşitli çalışmalar, sağlık hizmetlerindeki profesyonellerin çocuk hakları konusundaki bilgi düzeylerini, tutumlarını değerlendirmekte ve bu alanda mevcut eksiklikleri, geliştirilmesi gereken yönleri belirlemektedir. Örneğin, Öztürk ve ark. (2018), sağlık hizmetleri meslek yüksekokulu öğrencilerinin çocuk hakları konusundaki bilgi düzeylerini incelerken; Kahrıman ve ark. (2016), pediatrik yaş grubuna sağlık hizmeti sunan ebe ve hemşirelerin çocuk hasta hakları konusundaki düşüncelerini ele almıştır.

Çocuk hakları, özellikle sağlık hizmetlerinin etik ve adil bir şekilde sunulmasında hayati bir öneme sahip olmakla birlikte çocuk sağlığı ve refahı, sağlık hizmetlerinin sunumundaki temel önceliklerden biri olmalıdır. Bu bağlamda; Karakaş ve Çevik (2016), çocuk refahını çocuk hakları perspektifinden değerlendirmiş ve bu alanda yapılması gereken çalışmaları vurgulamıştır. Ayrıca, olağanüstü durumlarda çocuk sağlığının nasıl korunabileceği de önemli bir araştırma konusudur. Bu konuda Gözübüyük ve ark. (2015), bu tür durumlarda çocuk sağlığının korunması için alınması gereken önlemleri ve stratejileri ele almıştır.

Bu derleme, Türkiye ve dünya genelinde sağlık alanında çocuk haklarına dair yapılan tezleri kapsamlı bir şekilde inceleyerek, bu alandaki durumu, gelişmeleri ve gelecekteki araştırma ihtiyaçlarını ortaya koymayı; bu konudaki akademik yaklaşımların ve araştırmacıların odak noktalarının detaylı bir analizini sunmayı; sağlık hizmetleri sunumunda çocuk haklarının korunması, geliştirilmesi için gerekli politikaların ve stratejilerin geliştirilmesine katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Ayrıca hem sağlık profesyonelleri hem de politika yapımcılar için önemli bir kaynak oluşturmayı amaçlamaktadır. Çocukların sağlık hizmetlerine erişimindeki engellerin kaldırılması, sağlık hizmetlerinin kalitesinin artırılması ve çocukların bu süreçte daha etkin bir şekilde

yer alması, sağlık politikalarının temel hedefleri arasında yer almalıdır. Bu derleme, bu hedeflere ulaşmak için gerekli bilgi ve anlayışı sağlamak üzere tasarlanmıştır.

2. Yöntem

Literatür taraması, son 10 yılı (2013-2023) kapsayan dönem için, “Ulusal Tez Merkezi ve PubMed” veri tabanlarında, "çocuk hakları", "sağlık hizmetleri", "tezler"; “health services”, “child rights” ve “theses” anahtar kelimeleri kullanılarak yapılmıştır. Ulaşılan çalışmaların öncelikle başlık ve özetleri araştırmacılar tarafından bağımsız olarak incelenmiştir. Tam metin değerlendirmesine dahil edilen çalışmaların tam metinleri yine araştırmacılar tarafından bağımsız olarak değerlendirilmiştir. Araştırmaya dahil edilme ve dışlanma kriterleri aşağıda verilmektedir.

Dahil edilme kriterleri:

- 2013-2023 yılları arasında yayımlanmış olması,
- Türkçe veya İngilizce dilinde yazılmış olması,
- Metin içeriğinin sağlık alanında çocuk hakları olması,
- Tez çalışması olması.

Dışlanma kriterleri:

- İlgili konu dışı çalışmalar,
- Özet veya tam metni erişilemeyen çalışmalar,
- Uygun olmayan metodolojiye sahip çalışmalar.

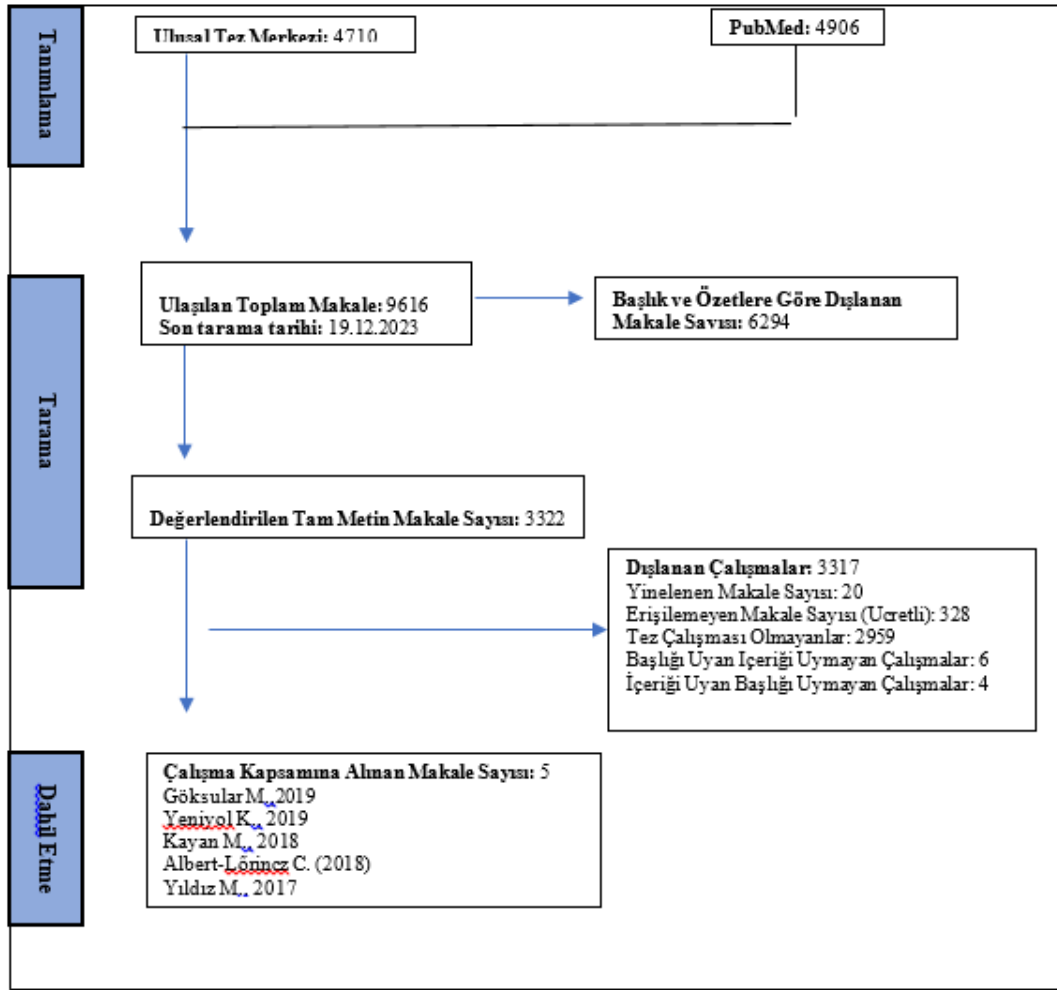
Araştırma süresinde, literatür taraması sonucunda elde edilen verilerin analizi ve değerlendirilmesi için PRISMA (Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses) akış şeması kullanılmıştır. Bu şema, araştırma kapsamına alınan ve dışarıda bırakılan çalışmaların sayısını ve nedenlerini açık bir şekilde belgelemek için etkili bir araçtır.

Dahil edilen çalışmaların metodolojik kalitesi, araştırmacılar tarafından bağımsız olarak değerlendirilmesi için Joanna Briggs Enstitüsü'nün kritik değerlendirme araçlarından yararlanılmıştır. Değerlendirme, çalışmaların güvenilirliğini ve geçerliliğini belirlemede önemli bir rol oynamıştır. Çalışmalar, araştırma tasarımı, veri toplama yöntemleri, analiz süreçleri ve sonuçların sunumu açısından detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Dahil edilen çalışmalar ayrıca çeşitli açılardan değerlendirilmiştir. Bunlar arasında, sağlık hizmetlerinde çocuk haklarının nasıl ele alındığı, bu konuda yapılan politik ve stratejik öneriler, çocuk sağlığına yönelik yaklaşımlar, çocuk haklarına ilişkin mevcut zorluklar ve bu zorlukların üstesinden gelme yolları yer almaktadır.

3. Bulgular

Literatür taraması sonrasında, Türkçe ve İngilizce dillerinde yazılmış olan ve çocuk hakları ile ilgili olan 9616 adet tez tespit edilmiştir. Başlık ve özetlerin incelenmesi sonucu 4688 tez çalışma kapsam dışı bırakılmıştır. 3322 çalışma tam metin değerlendirmesine tabi tutulmuştur. Dahil edilme kriterlerini karşılayan 4 Türkçe ve 1 İngilizce tez çalışması değerlendirmeye dahil edilmiştir. Değerlendirmeye dahil edilen 5 çalışmanın, 4'ünün Türkiye, 1'inin ise Macaristan'da gerçekleştirildiği görülmüştür (Şekil 1).

Şekil 1. Sistematik Derleme Prizma Akış Şeması (Moher ve ark., 2009)

3.1. Çalışmanın Ölçüm Araçları

Yapılan tez çalışmalarında sağlık hizmetleri alanında çocuk haklarına ilişkin tutumları belirlemek için Çocukların Sağlık Haklarına Yönelik Ebeveyn Tutumları Ölçeği-(n: 1), Çocuk Haklarına İlişkin Tutum Ölçeği (ÇHTÖ)-(n: 5) kullanıldığı saptanmıştır. Tez araştırmaların tamamı (n: 5), çocuk haklarının sağlık hizmetinde incelenmesine dair güncel ve geçmişe yönelik eğilimler, politikalar, uygulamalar ve zorluklar gibi konuları içermektedir. Bu çalışmalar; çocuk haklarına yönelik mevcut araştırmaların geniş bir yelpazedeki sağlık hizmetleri bağlamında ele alındığını göstermiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Dahil Edilen Tezlerin İçeriği

Araştırmanın Yazarı/Yılı/Tipi/Rapor Türü	Araştırmanın Amacı	Araştırmanın Örneklemi	Ölçüm Araçları	Sonuçlar
Albert-Lörincz C., 2018 Doktora Tezi	Araştırma, çocukların hukuki statüsünün tanınmasını, çocukların korunmasına ve çocukların sağlık hizmetlerindeki	Araştırmaya 200 sağlık uzmanı, 200 ebeveyn, son bir yılda en az üç kez sağlık hizmeti almış olan 7-17 yaş arası 200 çocuk ve sağlık hizmetlerinden	Araştırmada kartopu yöntemiyle yüz yüze anket toplanması yapılmıştır.	Araştırma sağlık alanındaki ihtiyaçları ortaya çıkarmış fakat mevcut kaynaklar bunu karşılamaya yeterli olmadığı gözlenmiştir. Ancak çocukların sağlık

	problemlerin tanılanması amacıyla yapılmıştır.	yararlanmayan 151 çocuktan oluşan kontrol grubu olmak üzere 751 kişinin katılmış olduğu bilinmektedir.		haklarına uyum, verimliliğin artırılmasında telafi edici bir rol oynayabileceği, çocukların karar alma sürecine dahil edilmesinin iş birliğini geliştirmeye yardımcı olduğunun kanıtlanabilir olduğunun ve bunun olumlu sonuçları varlığını kanıtlamıştır. Böylece çocukların özgüvenleri, karar verme ve uyum becerileri gelişeceği bu gelişimin de özellikle kronik hastalıklara sahip çocuklarda iyileşme için önemli bir role sahip olduğu sonucuna varılmıştır.
Göksular M., 2019 Kesitsel Araştırma Yüksek Lisans Tezi	Hastanede çocuğu yatan ebeveynlerin çocuk haklarına ilişkin tutumlarının demografik değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğini incelemektir. Araştırmada aşağıda belirtilen sorulara yanıt aranmıştır. Ebeveynlerin çocuklarının sağlık haklarına yönelik davranışları nelerdir? Ebeveynlerin sosyo demografik özellikleri ile çocuklarının sağlık haklarına yönelik davranışları arasında ilişki var mıdır? Çocukların hastalığına ilişkin	Çalışmada örneklem grubunu belirlemek için herhangi bir örneklem belirleme yöntemi kullanılmamıştır. Çalışmada Örneklem seçim kriterlerine uyan evrendeki tüm çocuk ve ebeveynlere ulaşılmaya çalışılmıştır. Toplam 1106 ebeveyn, örneklem seçim kriterlerine uyan 400 ebeveyn oluşturmuştur. Türkçe bilmeyen 36, çalışmaya katılmak istemeyen 29, bilgi formunu eksik dolduran ve çalışmayı yarıda bırakan 28 ebeveyn örneklem grubu dışı bırakılmıştır.	Araştırma verilerini elde etmek amacıyla; araştırmacı tarafından oluşturulan Ebeveyn ve Çocuğa İlişkin Bilgi Formu ile Çocukların Sağlık Haklarına Yönelik Ebeveyn Tutumları Ölçeği kullanılmıştır.	Çalışmada ebeveynlerin çocuğunun sağlık haklarına yönelik bilgi ve tutum düzeyleri düşük olduğundan genel olarak aşağıdaki öneriler sunulmuştur. -Bilinçli ebeveynler bilinçli çocuklar yetiştirir düşüncesi ile öncelikle ebeveynlere kendi hakları konusunda eğitimler verilmeli ve bu eğitimler içerisinde çocuk haklarının da önemi anlatılmalıdır. -Çocukla ilgili resmi kurumlarda çalışan kişilerin çocuk hakları konusunda eğitim, seminer ve programlar düzenleyip aileye eğitimler verilmelidir. -Çocuk hakları konusunda yazılı ve görsel basında

	özellikleri ile ebeveynlerin çocuklarının sağlık haklarına yönelik davranışları arasında ilişki var mıdır?	Araştırma toplam 307 ebeveyn ile çalışma gerçekleştirilmiştir.		aileleri bilinçlendirmeye yönelik çalışmaların yapılması zorunlu kılınmalıdır. -Çocukların kendi hakları konusunda eğitim ve seminerler düzenleyip daha sonra bu haklar konusunda düşüncelerini öğrenmek amacıyla çalışmalar düzenlenebilir gibi sonuçlar araştırmadan elde edilmiştir.
Kayan M., 2018 Tanımlayıcı Araştırma Tıpta Uzmanlık Tezi	Araştırmanın amacı; Marmara Üniversitesi Tuzla Eğitim Aile Sağlığı Merkezi (EASM)'ne kaydolmuş 0-18 yaşındaki bireylerin sağlık ihtiyaçlarının belirlenmesi olarak belirtilmiştir.	Marmara Üniversitesi Tuzla EASM'ye 4 Kasım 2016 – 4 Mart 2017 tarihleri arasında ilk kez başvuran, çalışmaya katılmayı kabul eden 0-14 yaşındaki bireylerin ebeveynleri ve 14 yaşından büyük bireyler çalışmaya dahil edilmiştir. Çalışmaya 195 kız, 201 erkek olmak üzere toplam 396 çocuk katılmıştır. Altmış yedi çocuğun yaşı 0-2 (grup-1), 196 çocuğun yaşı 3-9 (grup-2), 133 çocuğun yaşı ise 10-18 (grup-3) arasında olduğu belirtilmiştir.	Araştırmada ölçüm aracı olarak katılımcıların sosyodemografik özellikleri ile çocuklarına yönelik, Sağlık Bakanlığı'nın önerdiği sağlık ihtiyaçlarını değerlendiren anket uygulanmıştır.	Araştırmanın bulguları 0-2 yaş grubundaki çocukların ihtiyaçlarının karşılandığını, 3-9 yaş grubundaki çocukların ihtiyaçlarının bir bölümünün karşılandığını, 10-18 yaş grubundaki çocukların sağlık ihtiyaçlarının sıklıkla karşılanmadığını göstermektedir. Bulgular incelendiğinde diş sağlığı, kazalardan korunma, cinsel yolla bulaşan hastalıkların önlenmesi ve gebelikten korunma yolları hakkında bilgi verilmediği gözlemlenmiştir. Sigara, tütün, nargile, alkol ve madde kullanımı sorgulanmamış, obezite de kontrol edilmemiştir. Bunun için yeterli aile hekimi uzmanına ve yeni politikalara ihtiyaçların var olduğu araştırmanın sonucu olarak elde edilmiştir.
Yenirol K., 2019 Tanımlayıcı	Çalışmanın amacı;	Bu çalışmada daha önce yapılan	Bu çalışmada ölçüm aracı	Yapılan araştırmalardan

Araştırma Yüksek Lisans Tezi	Korunma ihtiyacı olan ve suça sürüklenen çocuklar hakkında ÇKK kapsamında uygulanan tedbirlerin neler olduğunu tespit etmek, Bu tedbirlerin çocuğun iyilik hali ile çocuk hakları bağlamında çocuk sağlığına ne yönde etki ettiğini saptamak, Çocuğun sağlığının korunması amacıyla çocuklara uygulanabilecek alternatif tedbirler ile onlara sunulabilecek sosyal hizmetlerin neler olması gerektiğini belirtmek, Ulusal ve uluslararası alanda çocuk sağlığı ile ilgili verilen yargısal kararlara değinmek olarak belirtilmiştir.	bilimsel çalışmalardan elde edilen veriler derlenerek, tedbirlerin çocuk sağlığını ne yönde etkilediği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Böylelikle çocukların toplumda sağlıklı ve haklarına sahip bir yaşantı sürdürebilmesine ışık tutmak araştırmanın amacı olarak sunulmuştur.	yoktur.	derlenen sonuçlara göre Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne (ÇHGM) bağlı kurumlarda en çok danışmanlık tedbiri ve bakım tedbiri uygulanmaktadır. Kurum bakım hizmetinden yararlanmış olan çocukların bu hizmetlerden yararlandıkları sırada fiziksel ve ruhsal istismara maruz kaldıkları, çocuklarda farklı düzeylerde depresyonun görüldüğü, çocuklar arasında uyuşturucu madde ve sigara kullanım oranının yaygın olduğu, çocukların vitamin ve mineral bakımından yeterli düzeyde beslenmedikleri sonuçlar ortaya koyulmuştur. Diğer yandan elde edilen son verilere göre ülkemizde destek verilen çocuk sayısı ile ÇHGM'ye bağlı kuruluş sayısında yetersizlik görüldüğü ve tedbir kararlarının etkili uygulanmadığı araştırmanın sonucu olarak ortaya konmuştur.
Yıldız M, 2017 Nitel Araştırma Yüksek Lisans Tezi	Araştırmada, Sağlık yüksekokulu ve Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin çocuk haklarına yönelik tutum düzeylerinin cinsiyet, yaş grupları, sınıf düzeyi, medeni	Araştırmanın evrenini 2016-2017 Eğitim Öğretim Yılında Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu ve Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulunda öğrenim gören 2500 öğrenci oluşturmuş araştırmaya 500	Araştırmada Sağlık Yüksek Okulu ve Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu Öğrencilerinin Çocuk Haklarına İlişkin Tutumları Anketi'	Araştırma sonucunda öğrencilerin çocuk haklarına yönelik tutumlarının öğrenim görülen yüksekokul türüne, öğretim düzeyine, öğrenim grubuna ve öğrenim gördüğü bölüme göre değişiklik gösterdiği belirlenmiştir. Çalışma sonucu olarak sağlık

	durumları, yerleşim yeri durumları, eğitim düzeyi, mezun oldukları lise türleri, ekonomik gelir durumlarına göre farklılaşmış farklılaşmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır.	öğrenci katılmıştır.	kullanılmıştır. Araştırmanın verileri Kişisel Bilgi Formu ve Çocuk Haklarına İlişkin Tutum Ölçeği kullanılarak toplanmıştır.	personeli yetiştiren lisans ve önlisans programlarında çocuk hakları ile ilgili zorunlu bir ders yer alabilir ve diğer ders içeriklerinin çocuk hakları ile bütünleştirilme önerilebileceği ortaya konulmuştur.

Derlemeye dahil edilen çalışmaların metodolojik kalitesinin değerlendirilmesi Joanna Briggs Enstitüsü (JBI) eleştirel değerlendirme listesine göre yapılmıştır (Tablo 2). JBI-MAStARI kontrol listesindeki her madde için “Evet “cevabı 1 puan, “Hayır”, “Belirtilmemiş” ve “Uygun değil” cevabı 0 puan ile değerlendirilmektedir. MAStARI Kritik Değerlendirme puanı 0-9 arasında değişmektedir. Toplam puan ne kadar yüksek ise çalışmanın metodolojik kalitesi de o kadar yüksektir (Nahcivan ve Seçginli, 2015). Değerlendirmeye dahil edilen çalışmaların kalite puanı 6-8 arasında değiştiği belirlenmiştir. Bu puanlar bize dahil edilen çalışmaların metodolojik kalitesinin orta ve üstü olduğunu göstermiştir.

Tablo 2. Çalışmaların Metodolojik Değerlendirilmesi*

Maddeler	Çalışmalar				
	Göksular (2019)	Yenirol (2019)	Albert-Lörincz (2018)	Kayan (2018)	Yıldız (2017)
1. Çalışma rastgele bir örneklem ile mi yoksa psödo/ sözde-rastgele bir örneklem ile mi yapılmıştır?	1	1	1	1	1
2. Örneklem alınma kriterleri açıkça tanımlanmış mıdır?	1	1	1	1	1
3. Karıştırıcı değişkenler tanımlanmış ve karıştırıcı değişkenlerin nasıl kontrol altına alınacağı belirtilmiş midir?	0	0	1	1	0
4. Sonuç değişkenleri objektif kriterler (tanı kriterleri, standardize/geçerli/güvenilir araçlar vb.) kullanılarak ölçülmüş müdür?	1	1	1	1	1
5. Gruplar arasında karşılaştırmalar yapıldıysa, gruplar yeterli şekilde tanımlanmış mıdır?	1	0	1	1	1
6. İzlem süresi yeterince uzun mudur?	1	1	1	1	1
7. Çalışmadan ayrılan katılımcıların sonuçları verilmiş ve analize dahil edilmiş midir?	0	0	0	0	1
8. Sonuç değişkenleri güvenilir bir şekilde ölçülmüş müdür?	1	1	1	1	1
9. Uygun istatistiksel analizler kullanılmış mıdır?	1	1	1	1	1
Kalite Puanı	7	6	8	8	8

*Cevap Evet ise 1; Hayır, belirtilmemiş veya uygun değil ise 0.

4. Tartışma ve Sonuç

Sağlık alanında çocuk hakları; çocukların gelişimini, refahını ve genel olarak toplumun sağlığını doğrudan etkileyen kritik bir konudur. Genellikle pozitif bir geleceği hedefleyen bir alan olarak düşünülse de son on yılda yapılan tezler; bu alanda karşılaşılan zorlukları ve çözüm için atılması gereken adımları ortaya koymaktadır. Bu çalışmalar, çocuk haklarının yalnızca hukuki ve sosyal bir konu olmanın ötesinde, sağlık hizmetleri bağlamında da derinlemesine incelenmesi gerektiğini göstermiştir. Araştırmalar, sağlık alanında çocuk haklarının multidisipliner bir perspektifle ele alınması gerektiğini ayrıca bu alanda yapılan akademik çalışmaların çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesi konusunda önemli katkılar sunduğunu göstermektedir.

Literatürdeki eksikliklere rağmen, çocuk haklarına ilişkin araştırmalar, genellikle çocuk sağlığı ve refahı üzerine olumlu etkiler yaratma potansiyeline sahiptir. Ancak bu çalışmaların çocuk haklarına dair mevcut politikaların ve uygulamaların yeterince kapsamlı veya etkili olup olmadığını sorgulamaları da gerekmektedir. Kayan (2018), elde edilen veriler ile birinci basamağa başvuran 0-18 yaşındaki bireylerin karşılanmamış sağlık hizmeti ihtiyacını belirleyebilmek için T.C Sağlık Bakanlığı ve Amerikan Aile Hekimliği Akademisi (AAFP), Amerika Birleşik Devletleri Önleyici Hizmetler Görev Gücü (USPSTF) gibi diğer ülkelerin de çocuk sağlığı ile ilgili önerilerinin büyük bir kısmını sorgulamıştır. Ayrıca çalışmada 0-9 yaş aralığındaki çocukların ise aşuları, taramaları, büyüme takibi yüksek oranda yapılırken, görme ve ürogenital sistem muayenesi, beslenme sağlığı ihtiyaçları daha az oranda karşılanmış olduğunu belirlemiştir. Çalışmada kan basıncı ölçümü, diş sağlığı, kazalardan korunma, okul başarısı, arkadaşları ile ilişkisi, merak ve aktiviteleri ise neredeyse hiç sorgulanmamıştır. Bu veriler göz önüne alındığında yaptırımli ihtiyaçların giderildiği ancak yaptırımli olmayan, öneri niteliğindeki sağlık ihtiyaçlarının karşılanmadığı anlaşılmaktadır.

Halk sağlığının geleceği açısından bakıldığında; önleme ve verimliliği artırma dahil olmak üzere çocuk sağlığına odaklanan hizmetler ve yatırımlar stratejik açıdan önemli bir role sahip olduğu bilinmektedir. Albert-Lörincz (2018) çalışmasında, mevcut kaynakların sağlık sektöründeki ihtiyaçları karşılamaya yeterli olmadığını ancak çocukların sağlık haklarına riayet edilmesinin verimliliğin artırılmasında telafi edici bir rol oynayabileceğini ve çocuğun çevresinde bulunanların da (sağlık çalışanları, ebeveynler) verimliliği artırma konusunda istekli olduğu belirtilmiştir. Fakat çocuk hastaların haklarının, doktorlar tarafından güncel muayene ve sağlık haklarının çok iyi bilinse de, çocukların, tıbbi uygulamanın eski ilkelerine göre tedavi edildiği ortaya çıkmıştır.

Diğer yandan gerek ebeveynlerin gerekse de çocukların sağlık haklarının yeterince farkında olmadığı görülmüştür. Sağlık hakkını içerisinde barındıran iletişim hakkı konusunda; uzmanların çocukların yaşlarına özgü özellikleri nedeniyle iletişim güçlüklerinin üstesinden gelmekte yeterince verimli olmadıkları dolayısıyla da çocukların temel haklarının kısmen uygulanmakta olduğu gözlemlenmiştir. Çocukların sağlık sorunları veya soruları hakkında genellikle dinlendiği ancak gerektiği gibi bilgilendirilmediği, tıbbi kararları genellikle dikkate alınmadığı bilinmektedir. Çocukların karar alma sürecine dahil edilmesinin iş birliğini geliştirmeye yardımcı olduğu kanıtlanabilmiş ve bunun olumlu sonuçları da gözlemlenmiştir. Bu iş birliği için kişilik ve yaş özelliklerinin dikkate alınmasının gerekliliği de vurgulanmıştır. Ayrıca çocukların kendi hastalıklarını ve sağlık durumlarını çok küçük yaşta anlayabildikleri de tespit edilmiş; bu nedenle ise ebeveynleri bilgilendirmek kadar çocukları da bilgilendirmenin önemli olduğunu ve çocukların kendi sağlık durumlarına ilişkin kapsamlı bilgi sahibi olma

haklarının varlığı da vurgulanmıştır. Sağlıkları hakkındaki bilgileri ve tedavinin önemini anlayan çocukların daha hızlı iyileştiği, çocukların özgüven, karar verme ve uyum becerilerini geliştirdiği de çalışmalarda belirtilmiştir (Albert-Lörincz, 2018).

Yenişol (2019) araştırmasında da yetiştirme yurdunda kalan çocukların bir kısmında sağlık sorunları olduğu, çocukların sıklıkla sabah kahvaltısı öğününü atladıkları, vitamin ve mineraller açısından yetersiz beslendikleri tespit edilmiştir. Bu sorunlara çözüm önerisi olarak, yetiştirme yurdunda kalan çocuklara belli dönemlerde check-up hizmeti verilmesi ve sağlık durumlarının takip edilmesi, bu çocuklara en az üç öğün verilmek suretiyle düzenli bir beslenme programı uygulayarak gerekli vitamin ve mineralleri almalarının sağlanması ve bu doğrultuda sağlıklı bir yaşam sürebilmelerinin olanaklı hale getirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin vermiş olduğu kararlarda sağlık hakkını; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Ek Protokoller'de yer alan özellikle yaşam hakkı gibi diğer haklar çerçevesinde değerlendirdiği görülmektedir. Bu kapsamda ülkemizde belirlenecek olan sağlık stratejilerinin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin 14. No'lu Genel Yorumu dikkate alınmak suretiyle belirlenmesi ileride ortaya çıkabilecek sağlık hakkı ihlallerinin önlenmesi ve çocukların sağlık hakkının daha etkili korunması bakımından önemli bir adım olacaktır. Yine bu kapsamda görevli yargı mercileri ile özellikle Anayasa Mahkemesi'nin vereceği kararlar ülkemizin sağlık hakkı ile ilgili Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nden kaynaklı yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğinin denetlenmesinde belirleyici bir rol oynayacaktır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Anayasa Mahkemesi kararları ile doktrin incelendiğinde ülkemizde hala sağlık hakkını yeknesak bir biçimde düzenleyen temel hukuk metni olmadığı görülmektedir. Bu durumun uygulamada çeşitli sorunlara ve hak ihlallerine neden olduğu da bilinmektedir (Karakul, 2016). Yakın zamanda ülkemizde yapılan Anayasa değişikliği çalışmaları çerçevesinde sağlık hakkını ele alan bir maddenin hayata geçirilmesi için çalışmalar varlığını sürdürmektedir. Anayasal uygulamadaki sorunlar ve yakın zamanda gerçekleşen yeni Anayasa çalışmaları kapsamında Anayasaya özellikle de çocukların sağlık hakkını da kapsamak suretiyle, genel sağlık hakkını düzenleyen müstakil bir madde eklenmesinin yararlı olabileceği yapılan çalışmaların kanıtları olarak görülmektedir (Yenişol, 2019; Karakul, 2016).

Bu sistematik derleme çalışması, çocuk hakları alanındaki araştırmalarda metodolojik olarak daha güçlü ve kapsamlı çalışmalara ihtiyaç olduğunu ortaya koymuştur. Çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesi süreçlerinde, çocuk sağlığı profesyonellerinin, politika yapımcıların ve araştırmacıların, multidisipliner bir yaklaşım benimsemeleri ve çocukların sağlık hakkını daha etkin bir şekilde dikkate almaları önem arz etmektedir. Sağlık hizmetleri ve çocuk hakları konusunda yapılan akademik çalışmalar, çocukların yaşam kalitesini artırmada ve onlara adil sağlık hizmetleri sunmada önemli bir role sahiptir. Çocukların ruhsal, fiziksel ve sosyal ihtiyaçlarını anlamak ve bu ihtiyaçlara yanıt vermek, sağlık hizmetlerinde çocuk haklarının güçlendirilmesine katkıda bulunacaktır. Bu nedenle, çocuk haklarına yönelik araştırmaların desteklenmesi, bu alandaki politikaların gözden geçirilmesi ve geliştirilmesi, çocukların en temel hakları olan sağlık hizmetlerine erişimlerini iyileştirmek için hayati önem taşımaktadır.

Bu derlemenin sonuçları, sağlık hizmetlerinin sunumu ve politikaları üzerinde etkili olabilecek çeşitli öneriler ve stratejiler geliştirilmesi gerekliliğini de ortaya koymaktadır. Sağlık hizmetleri ve çocuk hakları alanında çalışan profesyoneller, politika yapımcılar ve araştırmacılar için değerli bilgiler sunarak, bu alanda yapılacak gelecek çalışmalar için yol

gösterici olabilir. Çalışmanın bulgularının, sağlık hizmetleri sunumunda çocuk haklarının daha iyi korunması ve geliştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Literatürde yer alan hemen hemen tüm çalışmalarda olduğu gibi bu çalışmanın da çeşitli sınırlılıkları bulunmaktadır. İlki çalışmanın 2 veri tabanı ile sınırlanmış olmasıdır. Ayrıca, çocuk hakları ve sağlık hizmetleri konusunda yapılan araştırmaların kapsamının geniş olması nedeniyle, bazı özel konuların bu derleme kapsamında yeterince temsil edilememiş olabileceği de bir sınırlılık olarak kabul edilebilir. Değerlendirmeye dahil edilebilen çalışma sayısının çok az olması ise bir kısıtlılık olarak değerlendirilebilecektir.

Kaynakça

1. Dündar, H., Hareket, E. (2017). Türkiye'de çocuk hakları bağlamında yapılan lisansüstü tezlerin araştırma eğilimlerinin incelenmesi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 77-94.
2. Göksular, M. (2019). Çocuğu hastanede yatan ebeveynlerin çocuklarının sağlık haklarına yönelik tutumlarının değerlendirilmesi. *Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Türkiye*
3. Gözübüyük, A., Duras, E., Dağ, H., Arıca, V. (2015). Olağanüstü durumlarda çocuk sağlığı. *Journal of Clinical and Experimental Investigations*, 6(3), 324-330.
4. Kahrıman, İ., Topbaş, M., Çan, G., Göker, Z., & Deryal, Y. (2016). Pediatrik yaş grubuna sağlık hizmeti sunan ebe ve hemşirelerin çocuk hasta hakları konusundaki düşünceleri. *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi*, 5(1), 18-29.
5. Karakaş, B., Çevik, Ö. C. (2016). Çocuk refahı: çocuk hakları perspektifinden bir değerlendirme. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(3), 887-906.
6. Kayan, M. (2018). Birinci basamağa başvuran 0-18 yaşındaki bireylerin sağlık ihtiyaçlarının belirlenmesi. *Marmara Üniversitesi, Uzmanlık Tezi, Türkiye*
7. Lorincz, C. A. (2018). The situation of pediatric patients' rights in the transylvanian healthcare. *Orvosi Hetilap*, 159(11), 423-429.
8. Moher D, Liberati A, Tetzlaff J, Altman DG, The PRISMA Group (2009). Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses: The PRISMA Statement. *PLoS Med* 6(7): e1000097. doi:10.1371/journal.pmed1000097.
9. Nahcivan, N., & Seçginli, S., (2015). Joanna Briggs Institute MASTARI Critical Appraisal Tools: Psychometric Testing of the Turkish Versions. *Second International Clinical Nursing Research Congress* (pp.1). İstanbul, Turkey
10. Orhan, M. (2022). Popüler bilim ile ilgili lisansüstü çalışmaların incelenmesi. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 8(2), 174-196.
11. Öztürk, H., Akalın, D., Avan, H. (2018). Sağlık hizmetleri meslek yüksekokulu öğrencilerinin hasta ve çocuk hakları bilgi düzeylerinin belirlenmesi. *The Journal of Kesit Academy*, 15, 274-281.
12. Yeniyo, K. (2019). Çocuk koruma kanunda yer alan tedbirlerin çocuk sağlığına etkisi. *İstanbul Medipol Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Türkiye*.
13. Yıldız, M. (2017). Sağlık yüksekokulu ve sağlık hizmetleri meslek yüksekokulu öğrencilerinin çocuk haklarına yönelik tutumlarının incelenmesi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Türkiye*
14. Karakul, S. (2016). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Sağlık Hakkı İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 3 (2), 169-206.
15. Quaye, A. A., Coyne, I., Söderbäck, M., & Hallström, I. K. (2019). Children's active participation in decision-making processes during hospitalisation: An observational study. *Journal of clinical nursing*, 28(23-24), 4525-4537. <https://doi.org/10.1111/jocn.15042>
16. The United Nations (1989). *Convention on the rights of the child*. Treaty Series, 1577, 3.